

ONOMASTICA JUGOSLAVICA

Vol. 9

Posebna otisak

ZAGREB 1982.

Mitar PEŠIKAN (Beograd)

MOGUĆNE ONOMASTIČKE PARALELE
IMENA PUTNIH STANICA NA RIMSKOM KONTINENTALNOM PUTU
KROZ CRNU GORU

Dva poznata antička itinerara — Tabula Peutingeriana i (uz ispuštanja pojedinih stanica) Itinerarium Antonini — daju imena putnih stanica od Neretve do Skadra i rastojanje među njima u rimskim miljama (1 milja — oko 1480 m.). Ptolomej (u svojim »Geografskim uputstvima«) i Ravenski geograf navode neka od ovih imena, ne označavajući rastojanja. Evo tih podataka za deo puta kroz Crnu Goru:

<i>Pojt.:</i>	<i>Ant.:</i>	<i>Ptol.:</i>	<i>Rav.:</i>
Sallunto XVII			
Sanderva VI	Anderba	Endēron	Anderba
Varis XI	XVIII		
Sallunto XVIII	Sallunto XVII		Saluntum
Halata X	Alata X		Aleta
Bersumno XVI	Birziminio XVIII		Burzumi (juxta Bursumon)
Sinna XX	Cinna XII	Kinna	
Scobre	Scodra	Skodra	

Sem poslednje stanice, gde kontinuitet i grada i imena (*Scodra* = Skadar) ne ostavlja mesta nikakvoj sumnji, ubikacija svih ostalih mesta u nekoj meri je hipotetična, sa dosta razlika kod različitih istraživača. Teškoću predstavlja ne samo nepostojanost objekata i imena, ne-

go i — na završnom odseku puta — samih prirodnih uslova, jer se pretpostavlja da je Skadarsko jezero, zbog nižeg nivoa pre prodiranja kraka Drima u Bojanu, bilo i upola manje. Promene su naročito jake bile na severnoj, plićoj strani, što bi moglo značiti da je naknadno nastao veliki granični zaliv koji čini Hotsko ili Humsko Blato (Liqeni i Hotit), kao i Malo Blato udno Lješanske nahije¹. Na ovom sektoru se i podaci itinerara izrazito razilaze: *Scodra—Cinna* prema jednom izvoru (Pojt.) 20, a po drugom (Ant.) 12 milja; ovolika razlika mora se objasniti greškom izvora, ako nije uslovljena različitim varijantama puta, zavisnim od sezonskog kolebanja ili opšteg napredovanja jezera.

Ubikacija stanica zasnivana je ne samo na zadatim rastojanjima i arheološkim tragovima, nego delimično i na etimološkim rekonstrukcijama i onomastičkim paralelama. Kako su u novije vreme intenzivirana mikrotoponomastička istraživanja, opravdano je ukazati na mogućne onomastičke paralele imena putnih čvorova koje se uočavaju u sada poznatoj toponomastičkoj građi.

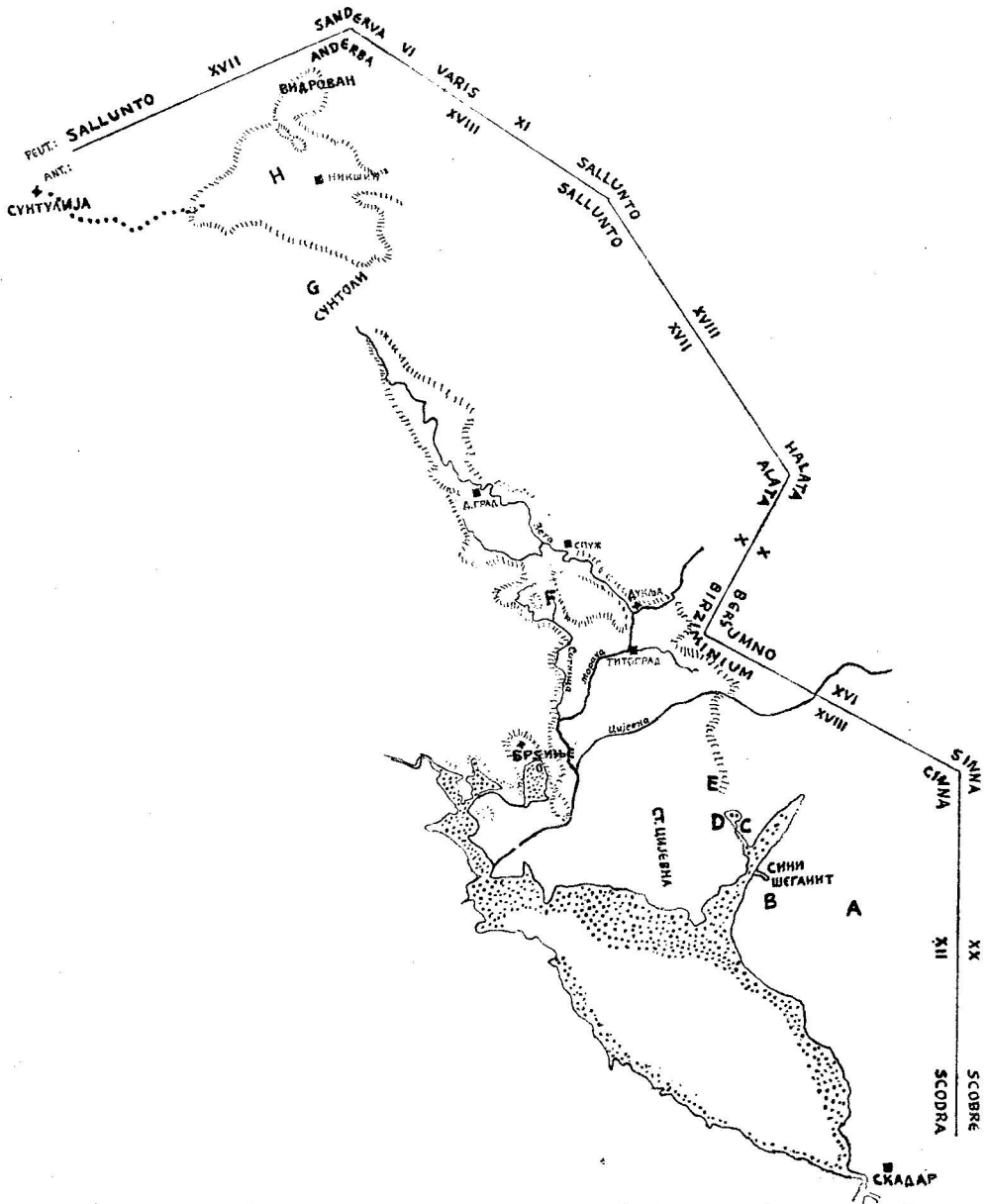
Cinna (Sinna)

Zadato rastojanje prema Pojt., 20 milja od Skadra, doseže Hotsko Blato sa albanske strane, a ako pretpostavimo da je put išao preko zaliva (danas dubokog oko tri metra), onda i sa jugoslovenske strane, uključujući i uzvišice Samobor (tačka C na karti) i Hum (t. D), na kojima su nađeni ostaci starih utvrda; na mogućnost prekoračenja zaliva upućuje činjenica da su kod sela Kosani (t. B) nađeni pod vodom ostaci popločanog rimskog puta. Pomenuto rastojanje put je mogao doseći pod pretpostavkom da je išao uglavnom najprečim pravcem. Međutim, drugo zadato rastojanje (prema Ant., 12 milja) nedovoljno je da dosegne Hotsko Blato, čak ni vazдушnom linijom.

Stariji arheolozi i istoriografi (Evans, Tomašek, Pač) smestali su stanicu *Cinna/Sinna* na Humu (t. D), a noviji daju prednost jednoj gradini iznad sela Gradec (t. A), dok nedaleko od Huma, na Samoboru (t. C) smestaju drugu stanicu, *Birziminium*.

Pitanje ubikacije ove stanice A. Majer je pokušao da reši lingvističkim putem. On je ime *Cinna* identifikovao sa rekom koju Albanci zovu *Cem*, dok je slavizirano ime prvobitno *Сѣту—Сѣтѣве*, kasnije *Сѣмва* i konačno današnja *Cijevna*, pretpostavljajući na osnovu toga da je stanica bila na starom koritu Cijevne, oko 6 km istočno od sela

¹ V. na primer pretpostavljene granice jezera u dukljanskom periodu u Istoriји Crne Gore I, na karti između 320. i 321. strane. U istoj knjizi, na str. 169. i dalje, D. i M. Garašanin, raspravljajući pitanje ubikacije ovih stanica, daju i podatke o literaturi. Iscrpnije podatke o literaturi v. u knjizi P. Mijovića i M. Kovačevića »Gradovi i utvrđenja u Crnoj Gori« (Beograd—Ulcinj 1975), str. 78. (autor Mijović), takođe (uz raspravljanje problema) u knjizi P. Mijovića »Tragom drevnih kultura Crne Gore« (Titograd 1970), strana 87. i dalje. Podatke sam uzimao i iz dodatka »Izvori« u knjizi Mate Suića »Antički grad na istočnom Jadranu« (Zagreb 1976), a za Pojt. i neposredno sa snimka. — Za alternativno ime Hotskog Blata (Liqeni i Hotit) up. stih u »Balkanskoj carici« knjaza Nikole: »Knez je Perun poginuo taman nakraj Humskog Blata«.

Plavnice. To je ipak predaleko za zadato rastojanje (jedva se doseže i vazdušnom linijom), a nisu nađeni na tom mestu nikakvi tragovi utvrde. Moglo bi se, međutim, dopustiti da se isti hidronim mogao primenjivati i istočnije, u prostoru današnjeg Hotskog Blata, gde je morao postojati vodotok, jer blizu Samobora izbija izvor koji nastaje poniranjem Cijevne (odn. dela njene vode), što bi značilo da Majerov onomastički argumenat nije irelevantan.

Da dodamo ipak jedan neprovereni onomastički podatak. Naime, na sekciji se vidi, u transkripciji naših topografa, toponim »Sini-Šeganit«, valjda kao ime malene drage ili zaliva severno od sela Kosani, a tu je i uzvišenje od 76 m označeno kao »Burgu-i-Kučičit«. Nisam uspeo proveriti ni kako izvorno glasi osnovni deo prvog imena — da li je to reč *thin*, za koju u nekim rečnicima nalazimo značenje »kljun; sisa« i »klin(ac)«, ili kakvo nemotivisano ime, pa bi bilo neumesno nagađati dok se ne bi proverilo kakav je izvorni oblik i značenje i da li se ime negde u blizini ponavlja sa drugim atributom (umesto »Šeganit«). (Po E. Čabeju, Studime gjuhësore, Priština 1976, II, str. 479 — za *thimth* = *thin* = *thind* osnovno je značenje »žaoka« i sl., a značenje »kljun« pogrešno se daje u rečnicima.)

Birziminium (Bersumnum)

Drugu stanicu rimskog puta, *Birziminium* (Ant.) ili *Bersumnum* (Pojt.), ispitivači smeštaju držeći se pravca Hum ili Samobor (t. D i C) — Vuksan-Lekić (t. E) — Tuzi—Titograd. Na ovom pravcu pronađeni su miljokazi (kod Vuksan-Lekića i Tuzi) i tragovi kolovoza (na prelazu preko Cijevne). Konkretan smeštaj zavisi od ubikacije prve stanice: oni koji stanicu *Cinna* smeštaju kod sela Gradec u Albaniji ubiciraju *Birziminium* bliže Hotskom Blatu (sa jugosl. strane), kod Vuksan-Lekića (Kipert, Prašniker i Šober) ili na Samoboru (Mijović); oni pak koji sa ubikacijom prve stanice prekoračuju Hotsko Blato traže *Birziminium* oko Titograda.

I za ovu stanicu operisalo se lingvističkim argumentima. Polazeći od pretpostavke da je ime *Birziminium* izvedeno od osnove *bherg'h* »visok«, uzima se da je to argumenat protiv pretpostavki da je stanica bila negde u ravnici; Ivan Popović je pretpostavio da bi ime »Gorica« moglo biti odraz (prevod) staroga imena.

Toponim *Birziminium* u slaviziranom obliku najpre bi dao *Brzimъnj-* i dalje *Brzimnj-* ili (sa uproščavanjem kao *Crmnica—Crnica*²) *Brzinj-*; moglo bi se očekivati i kolebanje na mestu suglasnika -z-. Upravo je takav toponim uočen u najnovijim mikrotoponomastičkim ispitivanjima kraj Skadarskoj jezera. Naime, na III jugoslovenskoj onomastičkoj konferenciji u Dubrovniku (1979. g.), raspravljajući o ubikaciji manastira Vranjine, R. Radunović je saopštio ime »Manastir na Brzine« (ili: »na Brzinu«), pretpostavljajući da se taj manastir zvao i *Narat* (gen. je

² Ako polazimo od osnove *Bersumnum* ili sl., za uproščavanje nazalne grupe relevantna je analogija *Ston* od *Stammnes*.

Narta, a ime je sačuvano u toponimu *Naratski lug*, dok se u Cetinjskom letopisu pominje i samo ime *Narat*, kao crkveno imanje); Radunović je skrenuo pažnju i na pomen manastira »Bercinja« u jednoj listini iz turskog doba.

Listina je iz 1576. godine, a objavljena je u cetinjskim *Zapisi* ma, januar 1937. g., u savremenoj transkripciji. U njoj skadarski beg donosi rešenje protiv nekih muslimana iz Žabljaka, koji su zabranjivali ribnjake Olač i Karuč manastirima »koji se zovu Bercinje i Cetinje«. Prvo ime treba pročitati *Brcinje*, i očigledno je da je to isto ime koje je u narodnom govoru dobilo oblik »(na) *Brzine*«. S obzirom na kolebanje *c/z*, mogao bi se pretpostaviti oblik *Brzinje*; u vezi sa ovim isp. zagarački toponim *Malenza*, koji je svakako u vezi sa predslovenskim *Malvensis*, dalje sa imenom starog plemena *Malonšići* (up. i *Malošin Dô* u Bjelicama), kao i alb. *malësi* i sl.³

Da je Brcinje na pravcu na kojem su nađeni tragovi rimskog puta, ne bi imalo nikakve sumnje u identičnost imena sa putnom stanicom *Birziminium*. Međutim, ono je van toga pravca. Ipak, kad ocenjujemo koliko je van toga pravca, treba imati u vidu mogućnost prostornog pomeranja imena. Normalna je pojava u toponimiji da mesto preda ime predelu i predeo mestu; na dužim vremenskim relacijama moguće no bi bilo i jedno i drugo, što može dovesti i do osetnog pomeranja imena. Verovatna bitna izmena hidrografskih okolnosti u prostoru Malog Blata mogla je i sama bitno doprineti tome procesu. Prema tome, ime *Brzinje* ili sl. možemo sa dosta verovatnoće pretpostaviti bilo gde u prostoru Malog Blata, ne samo severno od njega — gde se nalazi »Manastir na Brzine« — nego i po južnim i istočnim obroncima, gde se nalaze gradine Oblun, Žabljak i Ba(l)šova Gradina.

O konzervativnosti onomastike u ovom predelu svedoče npr. očuvana albanska imena, kao *Bride* (alb. *brigje* »bregovi, brda; obale«); možda je takvo i ime brda *Derinac/Zvjerinac* (alb. *djerrinë* »zapuštено zemljište, parlog«), iako se može objašnjavati procesom *zvj* → *ž* → *đ* (kao *svjedok—šedok, kozji—koži—kođi*). Još izrazitije svedočanstvo je sačuvano ime *Obolon* iz Dukljaninove hronike u obliku imena brega i gradine *Oblun*. — Dodajmo ovde da je Maretić (u Rječniku JAZU) za više puta zasvedočeno ime *Nar(a)t* i jednom *Nartice* video moguće poreklo u sintagmi *Na rt*. Sabirajući ovu pretpostavku sa onom o značenju imena *Birziminium* možemo doći do toga da je *Nar(a)t* prevod oblika »*Na Brzine*«; samo treba priznati da pri ovakvim sabiranjima pretpostavki verovatnoća i argumentaciona vrednost opada sa geometrijskom progresijom⁴.

Sve ovo ne treba shvatiti kao predlog ubikacije stanice *Birziminium* u predelu Malog Blata, nego kao predlog arheolozima da provere ima li od Malog Blata ka severu (načelno duž toka Moračine desne pritoke Sitnice, koja se u gornjem toku zove Matica) mogućnosti i eventu-

³ Up. ime jednog dela Dakije: *Dacia Malvensis*. Za zagaračko selo *Malenza/Malenza* v. u radu D. Čupića u zborniku Prva jugoslovenska onomastička konferencija (Titograd 1976), str. 175.

⁴ Osnova *nar-/ner-* u hidronimima ima i supstratska objašnjenja.

alnih tragova starog puta, koji bi dalje logično vodio ka potoku Trešani (tačka F na karti), gde su sigurno utvrđeni ostaci rimskog puta. Čini se da su za ovakvu proveru dovoljni motivi: sazvučje imena, zatim činjenica da se Malo Blato može dosegnuti rastojanjima zadanim prema Pojt. (s tim da *Cinna* bude oko Hotskog Blata), najzad — bogati kulturni tragovi u predelu Malog Blata. Pozitivan nalaz u ovom pravcu značio bi da je put nešto skretao da bi prošao kroz *Birziminium*, a onda najprečim pravcem išao prema bjelopavličkoj ravnici, prolazeći negde kroz manju stanicu *Alata*, za koju zasad nije nađen nikakav toponomastički trag; tragovi puta na pravcu Samobor — Titograd značili bi da je postojao i put Skadar — Duklja. Ako se pak pokaže da put nije mogao ići od Malog Blata ka Trešani, ime *Brcinje* bi bilo samo mogućna onomastička paralela (ako je ime *Birziminium* zaista značilo nešto tipa »Gorica«, prirodno bi bilo da se ime može i ponavljati), bez značaja za ubikaciju stanica.

Salluntum I i II

Za prvi *Salluntum* iz Pojt. uzima se kao sigurno da je isto što i *Salthua*, tj. kastrum u današnjim Riječanima u Banjanima. Takođe se uzima da se staro ime kastruma sačuvalo u toponimu *Suntulija*. Up. u Istoriji Crne Gore I (D. i M. Garašanin, str. 170):

»Svakako je zanimljivo da današnje ime ovog lokaliteta [*Suntulija*] predstavlja samo iskvarenu formu starog imena *Salthua*. Kastel *Salthua* može se sa puno prava izjednačiti sa prvim *Sallunto* na Pojtingerovoj tabli.«

Ili kod P. Mijovića (Gradovi i utvrđenja u Crnoj Gori, 50):

»Očigledno je *Salthua*—*Salluntum*—*Suntulija* etimološka potvrda istrajnosti najstarijeg naziva i dokaz o njegovom kontinuitetu.«

Za drugi *Salluntum*, međutim, smatralo se da se nije sačuvalo releks njegovog imena. U Prilozima proučavanju jezika 8 (Novi Sad 1972) naš poznati dijalektolog Dragoljub Petrović objavio je rad »Mikrotoponimija gornjih Pješivaca i Broćanca«, u kome nalazimo nekoliko imena sa osnovom *Suntol-* i sl., tj. praktično sa istom osnovom koju vidimo u riječanskom toponimu *Suntulija*. Toponimi su nađeni u predelu pješivačkih sela Stubica, Paprati i Bogetići:

Süntō (gen. jd. *Suntōla*) — vodopoj (Stubica),

Māli Sūntō (Stubički Kraj);

Sāntō (gen. jd. *Santōla*) — šuma (Bogetići),

Sāntō Šūcević (Paprati),

Sāntō Mīletića (Paprati);

Sītō (gen. jd. *Sītōla*) (Bogetići),

Sītō Lākčevića (Paprati),

Māli/Vēlji Sītō — livada, šuma (Paprati);

Stōle — šuma (Bogetići, Paprati).

Možda u ova imena spada i *Stōlovac* (Stubički Kraj).

Nikako ne može biti slučajno što se na obe strane mesta *Anderva* ponavlja u itineraru oblik *Sallunto* i što se opet na obe strane nalazi (u raznim varijacijama) ime od osnove *Suntol-* ili sl. U ovim pješivačkim toponimima nesumnjivo treba videti refleks imena druge stanice *Salluntum*⁵. Što se tiče njenog konkretnog mesta, toponimi se ne smeju uzeti kao doslovni podatak. Ako je stanica bila manja i neznatnija, mogla je primiti ime kakvog poznatog objekta, npr. planine (na sekciji vidim oronim *Sito* — valjda pobrđe, kod Paprati, t. G), ako je i bila podalje od nje; ako je pak *Salluntum* bio znatno mesto, moglo mu se sačuvati ime i u nazivu podaljeg predela koji mu je pripadao⁶. Sem toga, još nije ispitana mikrotoponimija donjih Pješivaca, te ne znamo da se i tamo ne ponavlja kakva varijanta ovog imena.

Anderva

Toponim zapisan kao *Anderba* (Ant. i Rav.), *Enderum* (Ptol.) i *Sanderva* (Pojt.) A. Majer izvodi od osnove *deru-* (u drukčijem prevoju: *drou-*) »drvo, šuma« — što znači da bi autentični ilirski oblik bio *Anderva*.

Ispitivači se slažu da je *Anderva* bila negde u prostoru Nikšićkog polja, ali u pogledu konkretnog smeštaja nema izvesnosti ni saglasnosti; po nekim pretpostavkama mogla bi biti u samom Nikšiću (ranije Onogoštu), a po nekima nešto zapadnije, kraj rečice koja se zove *Moštanica* (tačka H na karti). Prema podacima Pojt. *Anderva* je tačno na sredokraći između dva *Saluntuma*: po 17 milja (25 km) i do jednog i do drugog; takva simetrija može izazvati i neku sumnju, kao neka shematična stilizacija, ali to su jedini podaci s kojima možemo operisati. Pada u oči da smeštaj stanice u samom gradu Nikšiću u stvari znači da se ne može dosegnuti zadatim rastojanjem od Riječana, jer 25 km praktično iznosi vazдушna linija, a teren je takav da put realno mora biti dosta duži od vazdušne linije. Pješivački toponimi tipa *Sunto(l)*, koji bi mogli upućivati na *Salluntum* II negde u prostoru Bogetići —

⁵ Ponavljanje oblika *Sal(l)untum* i *Suntul-/Suntol-* ne dopušta da ime *Suntulija* shvatimo kao »Sveti Ilija«. Bitna je smetnja za takvo objašnjenje i *Suntum* umesto očekivanog *Sut-*, jer od romanskog *sanct-* očekujemo ili sačuvano *santi-* (koje možda imamo u dobrotskom toponimu *Santulja*, nedaleko od crkve sv. Ilije, v. Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru XXV, Kotor 1977, 141), ili u slovenskoj preradi (preko *spt-*) *sut-* (brojni primeri tipa *Sutvara*, *Sušćepan*, možda i donjogrbaljski zaselak *Sutulija*, v. Starine Crne Gore VI, Cetinje 1979, str. 158).

Što se tiče samog lika *Suntol-* i sl., metateza elemenata *-n-* i *-l-* biće samo prividna, jer će *-l-* na kraju osnove pre biti sufiksno proširenje (sufiksi sa ovim sonantom česti su u ilirskim imenima). Prvi slog bi, prema tome, bio rezultat različitih redukcija od polaznog *salanto-l-* ili sl. Element *-n-* u našim toponimima pokazuje kasnije preuzimanje iz supstrata, jer bi slog sa *-n-* bio prerađen u oralni vokal (posredstvom nazalnog) da je ime preuzeto odmah prilikom doseljavanja Srba u ove krajeve.

⁶ Ime se sa dosta verovatnoće može sačuvati i oko granica poseda ili predela koji je pripadao glavnom nosiocu imena. Neće npr. biti slučajno što se zove *Vranštica* rečica u Crmnici koja je predstavljala granicu imanja manastira Vranjine; up. kod Erdeljanovića, »Stara Crna Gora«, SEZb XXXIX, str. 194, kao i u Cetinjskom letopisu, str. 41a.

Povija (eventualno i niže, do Glave Zete) predstavljaju dalju indiciju da je Nikšić nepogodan kao ubikacija Anderve i da je stanicu opravdanije tražiti nešto zapadnije, bliže stvarnoj sredokraći između dva Saluntuma.

D. Petrović je (u Prilozima proučavanju jezika 2) popisao i mikrotoponimiju Nikšićkog polja. Ime *Anderva* u slaviziranom obliku dalo bi najpre »Udrevā«, a sa sufiksom *-n-* »Udrevan« (event. u drukčijem prevoju »Udrovan«), ali se takvi oblici ne nalaze u Petrovićevoj građi. Najbliže sazvučje pokazuje *Vidròvān* (izvor i rečica u Gornjem polju), gde se početno *vi-* ne može izvesti iz prvog sloga imena *Anderva*, nego bismo ga — ako polazimo od te osnove — morali objašnjavati paretimološkim izobličenjem, npr. dovođenjem u vezu sa slov. *vidra*. I da nije te smetnje (i drugih mogućnosti izvođenja imena *Vidrovan*), ovaj toponim ne bi nam pomogao za bliži smeštaj Anderve, jer se izvor ili potok mogao zvati »andervanskim« i budući dosta daleko od Anderve.

Ni za međustanicu označenu kao *Varis* (nom. valjda *Varae*) ne nalazimo toponomastički trag u građi. Ako se nije izgubilo, ime se moglo utopiti među brojne toponime tipa *Bara* i *Bare* (event. i *Bor* ili *Bori*) i na taj način postati neprepoznatljivo.

*

Iz svega što smo rekli kao najsigurniji zaključak možemo istaći da ponavljanje osnove *Suntul-/Suntol-* na obe strane Nikšića pokazuje da je i ponavljanje imena *Salluntum* u Pojtingerovoj tabli realno, tj. da u prvom slučaju ne znači grešku (umesto *Salithua*), kako se ponekad pretpostavljalo; pješivački toponimi od ove osnove upućuju, takođe, da *Salluntum II* ne treba tražiti oko Danilovgrada, nego znatno severnije. Ostala sazvučja o kojima smo govorili ne donose nikakvu izvesnost u pogledu kretanja puta i rasporeda njegovih stanica, ali možda otvaraju neka pitanja, pa ih nije bilo opravdano oćutati⁷.

НЕКОТОРЫЕ ВОЗМОЖНЫЕ ОНОМАСТИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ ИМЕН ПУТЕВЫХ СТАНЦИЙ НА РИМСКОЙ ДОРОГЕ ЧЕРЕЗ ЧЕРНОГОРИЮ

Резюме

Автор обращает внимание на схожесть некоторых микротопонимов (см. прилагаемую карту) и имен путевых станций в древних римских итинерариях на секции *Sal(l)unto — Anderva — Varis — Sal(l)unto — Alata — Birziminio — Scodra*.

⁷ Na priloženoj karti izlomljena linija predstavlja razmernik, shematski grafik rastojanja (u srazmeri karte, ali u vazdušnoj liniji) — prema podacima datim u *Tabula Peutingeriana*.